

INTERVIEW

Rick Kwekkeboom over kunst en eenzaamheid

Aan het eind van deze zomer ging Rick Kwekkeboom, lector Langdurige Zorg en Ondersteuning aan de Hogeschool van Amsterdam, met pensioen en nam zij na ruim 40 jaar afscheid van werk in loondienst als onderzoeker op het (brede) terrein van de langdurige zorg en ondersteuning. Daarmee stopte zij na ruim 10 jaar ook als lid van de Raad van Advies van het Landelijk Kenniscentrum LVB. Dit was voor het kenniscentrum een goede aanleiding om met Rick terug, maar vooral ook vooruit te kijken naar wat zij boeiend vindt aan de wereld van mensen met een licht verstandelijke beperking.

Hoe kwam jij in aanraking met mensen met een verstandelijke beperking?

Ik maakte pas echt kennis met de wereld van mensen met een verstandelijke beperking toen ik in 2003 bij Avans Hogescholen begon als lector Vermaatschappelijk. Ik werd daarvoor verbonden aan de sociaal-werkopleidingen, in het bijzonder Sociaal Pedagogische Hulpverlening (SPH). Ik kreeg de opdracht om, in samenwerking met de regionale instellingen voor zowel de geestelijke gezondheidszorg als de gehandicaptenzorg, onderzoek te doen naar de mogelijkheden voor en gevolgen van de tendens dat mensen met een beperking/aandoening gestimuleerd werden om thuis/zelfstandig in de maatschappij te blijven wonen, of om vanuit de instituten (terug) te verhuizen naar kleinschalige woonvoorzieningen in steden of dorpen, de zogenoemde 'deinstitutionalisering'. Omdat lectoren aan hogescholen zijn verbonden betekende dat ook dat ik en mijn collega's de uitkomsten van dit onderzoek moesten vertalen naar de opleidingen: wat betekenden deze veranderingen voor het werk van de professionals en wat moesten zij daarvoor kennen en kunnen? Professionals in de gehandicaptenzorg, met name de sociaal professionals, kregen echt een andere rol. Zie ook dit interview op de website van Movisie: Over 'zorg thuis'.

Hoe stond men daar toen tegenover, dat mensen met een beperking gestimuleerd werden om thuis/in de maatschappij te blijven of (weer) te gaan wonen, in plaats van op een instellingsterrein?

Bij mijn kennismaking met de sector van mensen met een verstandelijke beperking merkte ik al snel dat er rond dat

(langer) zelfstandig wonen een felle discussie gaande was. Naast de voorstanders die de nadruk legden op een betere integratie in de samenleving en het (door)ontwikkelen van de vaardigheden waarover ook mensen met een verstandelijke beperking beschikken, waren er de tegenstanders die vooral wezen op de nadelige gevolgen als uitsluiting en, als gevolg daarvan, eenzaamheid. Dat was dan ook de reden om in het grote onderzoek dat ik, samen met de grootste zorgaanbieders in West-Brabant en Zeeland, ging uitvoeren óók nadrukkelijk aandacht te vragen voor de ervaren eenzaamheid van de cliënten die (al dan niet begeleid) zelfstandig wonen.

Wat kwam er uit dat onderzoek?

Een belangrijke uitkomst was ten eerste dat mensen met een verstandelijke beperking die in de maatschappij woonden zich niet per se eenzamer voelden dan mensen die in een instelling woonden. Maar wat ik zelf een belangrijkere uitkomst vond, was dat juist de wat oudere deelnemers met een licht verstandelijke beperking die zelfstandig woonden en werkten wél aangaven zich eenzaam te voelen. Eenzamer dan jongeren met een licht verstandelijke beperking die nog op school zaten. Blijkbaar werd bij het ouder worden het verschil met de mensen zonder beperking beter voelbaar en daardoor dan ook het gevoel 'er toch niet bij te horen' sterker. Voor meer details zie het rapport Een eigen huis van Kwekkeboom et al. (2006) en het rapport Meedoen en gelukkig zijn van Kwekkeboom en Van Weert (2008).

Dat zijn belangrijke en zorgelijke bevindingen. Heb je op basis van die bevindingen ook adviezen voor zorg-professionals?

Deze uitkomsten versterkten bij mij ook de overtuiging dat de professionals in de gehandicaptenzorg en dan met name de begeleiders een cruciale rol vervullen in het kunnen realiseren van het vermaatschappelijkings- of deinstitutionaliseringbeleid. En dat daarmee de opleidingen – zoals de sociaal-werkopleidingen – nadrukkelijk aandacht moeten besteden aan de toerusting tot het (kunnen) bevorderen van integratie en inclusie van mensen met een (licht) verstandelijke beperking.

Als lector ga je natuurlijk ook op bezoek bij al die instellingen. En zo ging ik, op aanraden van een collega, ook eens naar een atelier van Amarant, een van de grotere zorgaanbieders Brabant. Daar maakte ik kennis met een cliënt/bezoeker die, ondanks zijn visuele én verstandelijke beperking indruk op mij maakte met zijn beelden (vooral bedoeld om te ‘voelen’ in plaats van te zien) en zijn muzikale talenten. Verder zag ik de prachtige tekeningen en schilderijen van andere cliënten/bezoekers en begon ik in te zien dat kunstzinnige talenten niet alleen toebedeeld worden aan mensen die níet met een beperking te kampen hebben. Die overtuiging werd versterkt door mijn kennis-making, via een docent, met Tiuri waarvan de deelnemers mij overdonderden met hun theaterpersoonlijkheden en acteer- en danstalenten.

Dus de thema's waar jij je mee bezig hield waren het langer thuis/zelfstandig wonen van mensen met een beperking, eenzaamheid die daarmee kan ontstaan voor met name de volwassenen met een LVB én kunstzinnige talenten van mensen met een beperking. In 2010 ben je van Avans Hogeschool overgestapt naar de Hogeschool van Amsterdam. Ben je je daar met dezelfde thema's bezig blijven houden?

Op de Hogeschool van Amsterdam werd ik als lector Community Care opnieuw verbonden aan de opleiding sociaal werk. Een paar jaar daarna werd ik ook lid van de Raad van Advies van het Landelijk Kenniscentrum LVB. Dat leverde mij extra input voor het blijven benadrukken van het belang van sociaal werkers in de zorg en ondersteuning van mensen met een (licht) verstandelijke beperking, of zij nu zelfstandig wonen of begeleid in een instelling. Ik vind het daarom ook heel moeilijk om bij mijn afscheid als lector te moeten constateren dat met het verdwijnen van het SPH-profiel in de sociaal-werkopleidingen steeds

minder aandacht komt voor de hulp aan mensen met een beperking.

En inderdaad, ook na mijn overstap bleef ik geboeid door de kunstbeoefening door mensen met een (licht) verstandelijke beperking. Ik maakte kennis met (bijv.) Theater LeBelle, waarvan ik de productie Cardiac Output jarenlang aan de studenten van de door HvA-docenten en mij ontwikkelde minor Community Care als inspirerend voorbeeld van 'inclusie door kunst' vertoonde. Samen met Special Arts organiseerden wij in 2013 op de bovenste etage van het Kohnstammhuis van de HvA een tentoonstelling ter gelegenheid van de publicatie van Tinteling waarin de tentoongestelde kunstwerken als illustratie waren opgenomen. Daarnaast hebben mijn collega's en ik een paar keer, samen met kunstateliers van ook instellingen voor gehandicaptenzorg, aanvragen ingediend voor onderzoeksprojecten naar de inkluderende effecten van kunstbeoefening door mensen die dan wel met een beperking te kampen hebben, maar ontegenzeggelijk kunstzinnig zijn. En dus maakten we kennis met gezelschappen en ateliers als Misiconi, Theatergroep Eenhoorn, Total Loss, Bijzonder Amsterdams en nog zo veel meer.

In 2021 werd ik gevraagd om als jurylid mee te denken over de Gehandicaptenzorgprijs, die dat jaar als thema 'Eenzaamheid' had. Tussen de initiatieven die werden aangemeld waren er opvallend veel – vond ik dan toch – waarbij mensen met een licht verstandelijke beperkingen de kans kregen om te laten zien wat zij aan kunstzinnig talent in huis hadden. En ikzelf vond het daarom ook fantastisch dat niet alleen de 'vakjury' maar ook het publiek uiteindelijk vond dat het initiatief voor een mixed abilities traject van het kunstatelier van Aveleijn de winnaar van deze prijs moest zijn. Op de website van de VGN is hier meer over te lezen (red.: zie onderaan dit interview voor de link).

Wat mooi hoe die twee thema's waarmee jij je zolang bezig hebt gehouden; eenzaamheid en kunst, in die prijsuitreiking bij elkaar kwamen!

Ja, toen viel bij mij ook het kwartje: het stimuleren van kunstbeoefening kan ook (of zelfs juist?) bij het verminderen van eenzaamheid onder mensen met een (licht) verstandelijke beperking een belangrijke rol spelen. Ik heb dat – met succes – ingebracht in de Adviescommissie Een tegen Eenzaamheid waarvan ik vanaf de start lid ben geweest, zodat aandacht voor kunstbeoefening ook door mensen met een beperking nu ook aanbevolen wordt als deel van een integraal Eenzaamheidsbeleid (zie het

Advies Eenzaamheidsbeleid). Ik hoop van harte dat de lokale overheden, samen met plaatselijke ateliers, ook dit onderdeel van het advies in hun eigen 'eenzaamheidsbeleid' gaan opnemen.

Aan jouw enthousiasme en inzet zal het niet liggen, Rick. Je bent dus net met pensioen, of met emeritaat zoals ook wel gezegd wordt bij hoogleraren en lectoren. Ik vermoed dat je op de een of andere manier betrokken blijft bij deze thema's. Klopt dat?

Ja, dat klopt zeker. Zowel bij het NWO Programma Eenzaamheid, met daarbinnen een apart project rond eenzaamheid bij mensen met een licht verstandelijke beperking, én bij Special Arts waar ik als vrijwilliger werk, blijf ik betrokken. Op deze manier komen mijn twee belangrijkste aandachtspunten als het gaat om de wereld van mensen met een licht verstandelijke beperking op een haast organische manier samen. En wie weet wat er nog meer op mijn pad komt.

VERWIJZINGEN/LINKS NAAR WEBSITES

- Advies Eenzaamheidsbeleid – <https://www.eentegenzaamheid.nl/documenten/2025/04/10/advies-eeenzaamheidsbeleid>
- Bijzonder Amsterdams – <https://bijzonderamsterdams.nl/>
- Cardiac Output – <https://siteforms.cordaan.nl/nieuws/dansproductie-cardiac-output-premi%C3%A8re> | <https://www.youtube.com/watch?v=DhEGkX7gjb4>
- Misiconi – <https://misiconi.nl/>
- NWO Programma Eenzaamheid – <https://www.nwo.nl/nieuws/vijf-projecten-gehonoreerd-binnen-nwa-call-eeenzaamheid>
- Over zorg thuis – <https://www.movisie.nl/artikel/zorg-aan-huis-bieden-geen-bezuiniging-maar-teken-emancipatie>
- Special Arts – <https://www.specialarts.org/>
- Theatergroep Eenhoorn – <https://theatergroepeenhoorn.nl/>
- Theater LeBelle – <https://www.cordaan.nl/lerenen-werken/kunst-en-cultuur/theater-lebelle/>
- Tinteling – <https://cargocollective.com/tinteling/De-driehoek-onderzoek-onderwijs-praktijk-in-evenwicht>
- Tiuri – www.tiuri.nl
- Total Loss – <https://theatertotaal.org/muziek/>
- VGN – <https://www.vgn.nl/nieuws/met-dit-initiatief-won-aveleijn-de-vgn-gehandicaptenzorgprijs>

VERWIJZINGEN NAAR RAPPORTEN

- Kwekkeboom, M. H., de Boer, A. H., van Campen, C., & Dorrestein, A. E. G. (2006). *Een eigen huis...: Ervaringen van mensen met verstandelijke beperkingen of psychiatrische problemen met zelfstandig wonen en deelname aan de samenleving*. Sociaal en Cultureel Planbureau. Op 6 oktober 2025 verkregen van <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-29355-27-b1.pdf>
- Kwekkeboom, M. H., & van Weert, C. M. C. (2008). *Meedoen en gelukkig zijn: Een verkennend onderzoek naar de participatie van mensen met een verstandelijke beperking of chronische psychiatrische problemen*. Sociaal en Cultureel Planbureau. Op 6 oktober 2025 verkregen van <https://www.hva.nl/binaries/content/assets/subsites/kc-mr/publicaties/publicaties-community-care/meedoen-en-gelukkig-zijn2.pdf>